

25. Bâbür Dîvânı'nda Tanrı'ya Hitap¹Hanzade GÜZELOĐLU²

APA: Güzeleğlu, H. (2024). Bâbür Dîvânı'nda Tanrı'ya Hitap. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö15), 484-504. **DOI:** <https://zenodo.org/record/13825096>

Öz

Çağatay Türkçesi'nin XVI. yy. hükümdar şairlerinden Bâbür, taht mücadelesi, zorluk ve maceralarla geçen kısa hayatına sığdırdığı büyük başarılarıyla ve eserleriyle tarih, dil ve edebiyat alanında büyük bir iz bırakmıştır. Hatıratı olan *Bâbürnâme (Vekâyî)* adlı eseri kendi hayatını ve maceralarını anlatan mensur bir eserdir. Dîvân'ındaki şiirlerde de hayatından izler ve ruh yapısına dair önemli ipuçları görmek mümkündür. Taassuptan uzak dindar bir şahsiyet olan Babür'ün din konusundaki derin bilgileri de yazdığı eserlerinden görülmektedir. Hanefî fıkhına dair nasihatnâme türündeki *Mübeyyen* ve hastalık döneminde şifa bulacağı inancı ve amacıyla kısa bir süre zarfında nazmen tercüme ettiği *Risâle-i Vâlidîyye* adlı eseri onun din bilgisine ve tasavvuf şuuruna sahip olduğunu ortaya koymaktadır. *Bâbürnâme*'sinden olduğu gibi *Dîvânı*'ndan da hayatı okunan Babür, birçok şiirinde Tanrı'ya hitap etmektedir. Bazı şiirleri yakarış niteliğinde münacat türündedir. Bu şiirlerde Babür'ün kul olarak Allah'a bağlılığı, mütevaziliği, insan olarak acizliği ve samimiyeti dikkat çekmektedir. Makalede *Bâbür Dîvânı*'ndaki şiirlerde Tanrı'ya hitap içeren örnekler tespit edilerek Bâbür'ün yakarışı, münâcâtı gösterilmeye çalışılmıştır. Dîvân'da Tanrı adının ve sıfatlarının yer aldığı çok sayıda beyit ve şiir olduğu görülmüştür. Örneklerden bazıları tevhîd, münâcât türünde dinî içerikli konularda yazılmış şiirlerdir. Örnekler arasında Tanrı adıyla yapılan dua söylemlerine de yer verilmiştir. Bu şiirlerde Babür'ün hataları ve pişmanlıklarını anlatmadaki veya istek ve dileklerini dile getirmedeki samimiyeti göze çarpmaktadır. Eserleri hayatındaki çeşitli durumlar ve olaylarla bağlantılı olan Bâbür'ün bu beyitleri hangi durumlarda söylediği tespit edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca Tanrı'ya hitap içeren beyitlerin dil ve üslûp bakımından son derece sade olduğu hususuna da dikkat çekilmiştir. Bu örnekler, Bâbür'ün manevî dünyasını oluşturan dinî yönünü tanıtmaktadır.

Anahtar kelimeler: Divan şiiri, Bâbür Şâh, Bâbür Dîvânı, Tanrı, Allah'a münâcât, dua

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):**.-Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmaı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin, Oran: 19

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 11.07.2024-**Kabul Tarihi:** 20.09.2024-**Yayın Tarihi:**

21.09.2024; **DOI:** <https://zenodo.org/record/13825096>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körlleme

² Dr. Öğr. Üyesi, Ardahan Üniversitesi, İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü / Assist. Prof. Ardahan University, Faculty of Humanities, Department of Turkish Language and Literature (Ardahan, Türkiye), hanzadeg@yahoo.com, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0002-1678-4765>, **ROR ID:** <https://ror.org/042ejbk14>, **ISNI:** 0000 0004 0399 2738, **Crossref Funder ID:** Q12808547

Addressing God in the Dîvân of Bâbur³

Abstract

Bâbur, one of the 16th century Chagatai Turkish sovereign poets, left a great mark on the fields of history, language and literature with the great successes he fitted into his short life full of struggles for the throne, many difficulties and adventures, and with the works he wrote. His memoirs, *Bâburnâme (Vakâyi)*, are a prose work that tells the story of his life and adventures. It is possible to see traces of his life and important clues about his spiritual structure in the poetry in his *Dîvân*. Bâbur was a devout person, far from bigotry, and his deep knowledge of religion can be seen in his works. His work named *Mubeyyen*, a piece of advice on Hanafi jurisprudence, and *Risâla-i Vâlidîyye*, which he translated in verse within a short time with the belief and purpose that he would find healing during his illness, reveal his religious knowledge and sufi consciousness. Bâbur, whose life is read in both his *Bâburnâme* and his *Dîvân*, addresses God in many of his poems. Some of his poems are in the form of supplications. In these poems, Babur's devotion to Allah as a servant, his modesty, his helplessness as a human being and his sincerity attract attention. In this article, examples of poems in the *Dîvân of Bâbur* that contain addresses to God have been identified and Bâbur's supplication and prayer have been tried to be shown. It has been seen that there are many couplets and poems in the *Dîvân* that include the name and attributes of God. Some of the examples are poems written on religious subjects such as tawhid and munacat. Among the examples are also prayers made in the name of God. In these poems, Bâbur's sincerity in telling his mistakes and regrets or expressing his wishes and desires is a striking feature. An attempt has been made to determine in what situations Babur, whose works are related to various situations and events in his life, said these couplets. It was also noted that the couplets addressing God were extremely plain and simple in terms of language and style. These examples introduce the religious aspect that constitutes Babur's spiritual world.

Keywords: Divan poetry, Bâbur Shâh, Dîvân of Bâbur, God, supplication to God, prayer

³ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.
Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.
Funding: No external funding was used to support this research.
Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.
Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.
Similarity Report: Received - Turnitin, Rate: 19
Ethics Complaint: editor@rumelide.com
Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 11.07.2024-**Acceptance Date:** 20.09.2024-**Publication Date:** 21.09.2024; **DOI:** <https://zenodo.org/record/13825096>
Peer Review: Two External Referees / Double Blind

Giriş

Eserler (şiiirler) şairin sanatının bir ürünü olduğu kadar onun insan olarak düşünce, hayal ve duygularının da ifadesidir. Nasıl ki heyecan, sevinç, üzüntü vb. duygular müzisyenin sanatında bir besteye dönüşüyorsa güzel sanatların bir dalı olan edebiyatta da sözle ifadesini buluyor ve esere dönüşüyor. Bir durum, olay veya bir manzara karşısında oluşan duygu veya düşünce, ressam ve müzik veya heykel sanatı ustasının tablosunda veya bestesinde, eserinde ifade bulduğu gibi, söz ustası olan şairin de şiirinde ifadesini bulmaktadır.

Bu bakımdan ele alındığında, edebî eser tüm yönleriyle incelendiğinde, onların sadece birer dil malzemesi ve üslup ustalıklarının sergilendiği ürünler olmadığı, sanatçının duygu dünyası ve dönemin sosyal, kültürel ve psikolojik durumunun değerlendirilmesinde de kullanılacak önemli referans malzemeleri olarak ele alınabileceği ortaya konmuştur (Bilkan, 2002, s. 112).

Şairlerin buldukları yer, mekân, çevre şartları, ortam, yaşadıkları psikolojik hâller onların sözünü etkilemektedir. İçinde yetiştikleri dönem, aldıkları eğitim, buldukları ortam ve yaşadıkları şartlar ve olaylar da onların şiirlerine yansımaktadır. Nasıl ki, şair sözünde söyleyeni görmek mümkünse şiirlerinde onların ruhî portrelerini, yaşadıkları psikolojik hâlleri de görmek mümkündür. İskender Pala'nın ifadesiyle, "şairler de birer insandır. Onların da hadiseler karşısında zaman zaman büyük acılar çekip küçük mutluluklar duyduklarını-bunun tersi de mümkündür- zaafı ve erdemleriyle; parasız kalışları veya ihsanlara gark oluşlarıyla, yedikleri ve yemedikleriyle; giydikleri yahut giyemedikleriyle birer aciz kul olduklarını..." düşünmek lazım (Pala, 2012, s. IX).

Edebî eserlerin şairin veya yazarın duygu ve düşüncelerine dair önemli ipuçları taşıdığı ve hem şair hem dönem hakkında bilgiler barındıran önemli kaynaklar olduğu bir gerçektir. Eserler, şairin hayatına dair bilgiler edinilen kaynak olduğu gibi aynı zamanda şairin manevî dünyasına dair izler taşıyan metinler olarak görülebilir. Kısaca, eserlerinden hareketle bir şairin ruh dünyasına, hatta inanç ve din konusundaki düşüncelerine ve tutumlarına ait bilgiler elde edilebilir ve bu konuda sonuçlara ulaşılabilir.

Çağatay Türkçesi'nin Nevâyî'den sonra ikinci zirve şahsiyeti olan Bâbur, eserlerinde şahsî duygularını ve yaşadığı gerçekleri dile getirmiştir. Klasik edebiyat geleneği çerçevesine dâhil eserlerine kendi hayatından yansımaları da yer vererek gerçekçi tablolar çizmiştir. Hatıratı olan *Vekâyi (Bâbürnâme)* ve *Divân*'ındaki şiirler onun iç dünyasını yansıtmaktadır. Bâbur'ün çektiği hasret, gurbet ve yalnızlık duygularını ortaya koyan bu örneklerden onun ruh yapısına ait önemli ipuçları görmek mümkündür (Bilkan, 2002, s. 97).

XVI. yy. Hint topraklarındaki Bâbüriiler Devleti'nin kurucusu olan hükümdar Bâbur Şâh, burada Türk dili ve Türk şiir geleneğini sürdürmekle, çok önemli bir tarihî ve kültürel gelişmede de rol oynamıştır. 4

1- Hükümdar şair olarak Bâbur:

Zahirüddin Muhammed Bâbur Şâh (1483-1530)'ın babası Timur'un torunlarından Fergana hâkimi Ömer Şeyh, annesi Cengiz'in torunlarından Yunus Han'ın kızı Kutlug Nigâr Hanım'dır. Bâbur, babasının

4 Bâbur gibi aynı asrın Osmanlı padişahları da devirlerindeki âlim ve şairleri hükümdarlıklarına yakışır şekilde kollayıp himaye ediyorlardı; birçoğuna maaş veriyor, diğer ülkelerden de âlim ve çeşitli sanat erbabını davet ediyorlardı. Böylece hem eski bir Türk geleneğini devam ettiriyorlardı hem de dönemindeki kültürel ve fikrî gelişmeye katkı sağlıyorlardı (Banarlı, 1998, s. 564). Sanat-saltanat ilişkisi hakkında daha fazla bilgi için şu kaynaklara bakılabilir: Isen, M. vd (2002). *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*. Grafiker Yayınları. s. 74-75, 84-85; Durmuş, T. I. (2021). *Sultan ve Şair Osmanlıda Edebi Himaye*. Muhit Kitap Yayınevi.

bir kaza sonucu ölümü üzerine henüz 11 yaşındayken 1494'te Fergana'da hükümdar olur. Ancak bu andan itibaren baba mirası olan tahtını korumak için mücadele etmek zorunda olduğu dönemin diğer güçlü lideri olan Şeyban Han (1451-1510)'a sonunda yenilince tahtından ve o bölgeden uzaklaşmak zorunda kalır. Haklı mücadelesinde birçok zorlu yenilgi, yalnız kalma ve kaçış yaşamasına rağmen dirayeti ve güçlü ruhu sayesinde bir insan için katlanması zor şartlarda hayatta kalıp azimle mücadelesini sürdürmüştür. Bâbüir, gittiği Afganistan'ın Kabil, Kandehar şehirlerini ve Hindistan'ın Delhi gibi önemli bir şehrini alarak Büyük Türk-Hind (1526-1858) devletini kurmayı başarmıştır. Kendisinden önce bu bölgenin eski lideri olan Lodi'nin annesi tarafından zehirletilme sonucu birkaç kez ciddi şekilde rahatsızlanan ve son dönemde durumu gittikçe ağırlaşan Babür, oğlu Hümayun'u tahtının varisi ilan ederek 1530'da Ağra'da vefat eder. Vasiyeti üzerine naaş Kabil'e nakledilir. 47 yıllık kısa sayılacak ömrüne büyük ve önemli işler sığdıran ve birçok eser bırakan Bâbüir, insanlık tarihinde eşine az rastlanır deha bir şahsiyettir.

Bâbüir, seçkin bir devlet adamı, maharetli bir savaşçı ve komutan gibi yönlerinin yanında insan olarak mütevazi, etrafındaki insanlara önem veren, akrabasına karşı ilgili ve dikkatli, çevresindekilerin gönlünü kazanmaya dikkat eden, savaş şartlarında bile haksızlığa meydan vermeyen, cömertlik ve adaleti koruyan bir Türk soylusudur (Akün, 1991, s. 397).

Hayatının büyük bir kısmı mücadele içinde geçen Bâbüir Şâh'ın en büyük özelliği yeniliklere açık ve dönemin değişen şartlarına göre hareket etmesini iyi bilen bir lider olmasıdır. Hindistan'a beş büyük sefer düzenleyen Bâbüir, son seferde (1526) başarılı olarak geniş bir coğrafyada üç asır varlığını sürdürecektir Bâbüirler Devleti'ni (1526-1858) kurmuştur.⁵

Siyasî ve askerî başarılarıyla önemli bir devlet adamı olarak Türk tarihinde yerini alan Bâbüir, şiir, edebiyat, sanat ve düşünce alanında da başarılı eserlere imza atmıştır. Bâbüir'ün devlet kurucusu, yönetici, savaşçı gibi yönleri yanı sıra birçok sanat türüyle ilgilendiği de bilinmektedir. O, iyi bir şair, nesir ve düşünce yazarıdır. Sadece şiir yazmakla kalmamış aynı zamanda şiir sanatı ve nazım tekniğine dair teorik eser olan *Aruz Risâlesi*; tasavvufi ahlak ve nasihat içeren olan *Risâle-i Vâlidîyye Tercümesi* ve Hanefî fıkhnına dair *Mübeyyen* adlı öğüt kitabını kaleme almıştır. Müzik sanatıyla da ilgilenen Bâbüir'ün bir bestekâr ve bir hattat olduğu bilinmektedir. Uygur ve Arap harflerinin birleşiminden oluşun ve kendi adıyla adlandırılan "Hatt-ı Bâbüir" özel yazı tarzını icat etmiştir. Bu hatla yazılmış bir Kur'an da vardır.⁶

Sürekli okuma ve yazmakla zaman geçiren Bâbüir, hastalığında bile eser yazmıştır. Onun *Risâle-i Vâlidîyye* tercümesi hastalık geçirdiği bir dönemde kaleme alınmıştır. Seferde, zorlu şartlar altında yolculuk yapmaya mecbur olduğunda da yaşadığı her olayı, her durumu, düşüncelerini ve hissettiği her duygusunu şiirleştirmiştir. Hatıratında, yaşadıklarını ve gördüklerini edebî bir üslupla kaleme alarak günü güne kaydetmesi tarihte pek rastlanmayan bir meziyettir. Baştan sona hayatındaki maceraları samimî bir şekilde anlatması ve sade bir dil kullanması, okuyanın karşısına bir hükümdarın hayatından ziyade yakınlık duyduğu bir insanın yaşadıkları ve hissettikleri konusundaki samimî itirafları olarak yansımaktadır. Babür, birçok hükümdardan farklı olarak edebiyat, şiir, düşünce hayatıyla da yakından ilgilenmiştir.

Bâbüir'ün eserleri arasında özellikle onun mana ve söyleyiş bakımından güzel ve sağlam olan şiirlerinden

⁵ Dönemin teknoloji yeniliklerinden haberdar olan bu lider, bu coğrafyada ilk defa ateşli silah kullanarak ve gerekli stratejileri uygulayarak bu savaşta sayıca az orduya sahip olmasına rağmen üstünlük kazanmıştır (Yürük, 2018, s. 275).

⁶ Bkz. A. Alparslan. "Bâbüir'ün İcat Ettiği "Bâbüir yazısı" ve Onunla Yazılmış Olan Kur'an I". *Türkiyat Mecmuası*, XVIII, (1973-75), 1976, s. 161-168.

oluşan *Divân*'ı ve nesir yazarlığında ustalığını sergilediği *Bâbürnâme*'si Çağatay edebî dilinin gelişmesinde önemli bir merhale olmuştur. *Divân*'ındaki şairlik sanatı onu Çağatay edebiyatının Nevâyî'den sonra gelen ikinci önemli şairi yapmıştır. *Bâbürnâme*'si de Çağatay nesrinin gelişimini zirveye ulaştırmıştır.

Eserleri onun çok yönlü sanatçı şahsiyetini ortaya koymakla beraber onun düşünce ve inanç hususiyetlerini göstermesi bakımından da dikkate değerdir.

2- Bâbür'ün eserleri:

Bâbür'ün eserleri kendi hayatı, kişiliği, yaşadığı olaylar, maceralar; düşünceleri veya bulunduğu ruhî hâllerle ilgilidir. Hatıratı olan *Vekâyi (Bâbürnâme)* kendi hayatını anlatmaktadır. *Divân*'ındaki şiirler; klasik temalar yanında sefer, yolculuk, dostluk, yalnızlık, gurbet, hasret gibi kendi yaşantısını yansıtan konular etrafında kaleme alınmış örnekleri içermektedir. Bir diğer manzum eseri olan *Mübeyyen*, oğulları Hümayun ve Kamrân yüzünde halka dinî konularda nasihat vermek amacıyla yazılmış didaktik tarzda bir mesnevîdir (Yücel, 2024). Tasavvuf konusunda bir öğüt kitabı olan *Risâle-i Vâlidîyye Tercümesi* de onun mistik görüşlerini ve dinî bilgilerini göstermesi bakımından önemlidir.

Bâbür Divânı'nda yer alan ve ayrı bir eser sayılan *Risâle-i Vâlidîyye Tercümesi* tasavvufî ahlâkî bir nasihatname özelliği taşımakta ve şairin tasavvufa olan meylinin bir göstergesi sayılmaktadır (Bilkan, 1999, s. 108). Bâbür, rahatsızlandığı bir sırada şifa bulma ümidi ve amacıyla XV. yüzyılda Maverâünnehir'de önemli bir âlim ve ruhanî lider olarak tanınan Nakşibendî Hâce Ubeydullah Ahrâr'ın yazdığı Farsça tasavvufî ahlâk risâlesi olan *Risâle-i Vâlidîyye*'yi nazmen tercüme etmiştir. Böylece bunun üzerine iyileşmesi sonucunda Ahrârî'ye bağlılığını göstermiştir.⁷ Bâbür'ün bu olaydan sonra mistik bir hayat yaşamaya başladığı, hatta bir ara “devlet idaresini bırakıp yanına sadece tek bir hizmetçi ve ibrik alarak bahçenin kuytu bir köşesine çekilmeyi” düşündüğü de bilinmektedir (Yücel, 1995, s. 18).

Aruz Risâlesi, bizzat Babür tarafından geliştirilen aruz kalıpları da ihtiva eden, aruz vezniyle ilgili bilgilerin yer aldığı ve Türklere mahsus nazım şekillerinin anlatıldığı teorik bir eserdir. Bâbür'ün nazım tekniği ve aruz hakkındaki derin araştırmalarını sergileyen bir eserdir.

Çağatay nesrinin olduğu gibi, genel Türk nesrinin de şaheseri konumunda olan *Bâbürnâme (Vekâyi)* adlı hatıratı, samimî ve akıcı bir dille kaleme alınarak Bâbür'ün hayatını, düşüncelerini, yaşadığı maceraları kendi ağzıyla olduğu gibi anlattığı *Bâbürnâme*, yazıldığı dönemden itibaren günümüze kadar hem Doğu hem Batı dillerine tercüme edilerek okunan ve üzerine birçok yönüyle çalışmalar yapılan dünyaca ünlü bir eserdir. *Bâbürnâme*, Türk edebiyatında ilk hatırat örneği ve türünün dünya klasikleri arasındadır (Yücel, 2024).

Klasik mürettep bir divan şeklinde düzenlenmemiş olan *Bâbür Divânı*'nın içeriğinde; başta yer alan *Risâle-i Vâlidîyye Tercümesi*'nden sonra, 119 gazel, 18 mesnevî, 210 rübai, 57 muamma, 19 kıt'a, 15 tuyuğ, 79 matla', 7 masnu' şiir, 16 nâ-tamam gazel, 3 nazm, 16 musarra' beyit, 5 müfred, 4 mensur parça ve Farsça şiirleri yer almaktadır (Yücel, 1995, s. 19). *Bâbürnâme*'de olduğu gibi sade dil ve açık üslupla yazılan *Divân*'daki şiirlerinde çok sayıda deyim ve atasözü de yer almaktadır.⁸

Şiirlerinin başlıca konuları olan aşk, şarap, sevgili, dert, keder, ayrılık, vefa, tasavvuf, hikmetli sözlerin

⁷ Eser hakkında daha fazla bilgi için bkz. A. F. Bilkan. “Bâbür'ün “Risâle-i Vâlidîyye Tercümesi” Adlı Eseri”. *Bilgi*, 8, 1999, 105-111.

⁸ Bir çalışmaya göre, *Bâbür Divânı*'nda 607 deyim tespit edilmiştir (Karataş, 2023, s. 20).

yanı sıra *Bâbü'r Divânı*'nda dikkat çekecek miktarda kendi hayatının yansıması olarak gurbet, dost, dostluk temaları da görülür. Hatıratına paralel şekilde tarih, savaş, yolculuk, sefer, at, seyahat, avdan bahseden ve sevdiği bazı kişiler (komutan, er, hafız, gazelhan, hizmetindeki bir görevli vb.) için kaleme aldığı şiirler dikkat çeker (Yücel, 2024).

Bâbü'r'ün şiiri, maddî ve manevî varlığının ayrılmaz bir unsuru, kişiliğinin vazgeçilmez bir parçasıdır. Geniş ve serbest düşünce sisteminin, hayat görüşünün, sanatkâr ruhunun aynası olan şiirleriyle kendini çevresindekilere sevdirmiş; onlar üzerinde manevî hakimiyet kurmuştur. Onun, imparatorluğa kadar yükselişinin sırrını, işte bu hakimiyette aramak gerekir (Yücel, 1995, s. 15).

Bâbü'r'ün şahsî hayatına dair bilgiler *Divân*'ındaki şiirlerinde de yer alır ve bunlar *Vekâyi*'de verdiği bilgilerle örtüşmektedir. Bâbü'r, *Vekâyi*'de şiirlerini karşılaştığı hangi olaylar ve durumlar sonucunda yazdığını anlatır. Özellikle şairin Hindistan safhasında yazdığı şiirlerde bu durumu izlemek mümkündür. *Bâbü'r-nâme*'deki bazı olayların anlatımı manzum olarak *Divân*'ında da paralel şekilde yer almaktadır. Meselâ, içkiye ve eğlence meclisine tövbe ettiğini hatıratında samimî bir şekilde anlatmaktadır (Bilkan, 2002, s. 103-105). *Bâbü'r-nâme (Vekâyi)* adlı eserinde ve Hindistan'da kaleme alınan şiirlerinde onun Hindistan'daki hayatına dair önemli bilgileri bulmak mümkündür (Bilkan, 2002).

Bilindiği gibi, divan şairlerinin bazı eserlerini hangi vesileyle veya olayla bağlantılı yazdıklarını tezkirelerden öğrenebiliriz. Bazen şairin bir eserinde diğer eserlerinin adlarını zikrederek de bu bilgiyi verdiği görülebilir. Şairin biyografisini veren şair tezkirelerinde hayatıyla ilgili bilgilerin yanı sıra bazen ona ait şiirlerin veya beyitlerin ne zaman ve hangi vesileyle yazıldığı anlatılır. Bâbü'r'ün *Hatırat*'ı bu bakımdan kendi şiirlerinin yazılış hikâyesinin anlatıldığı bir kaynaktır (Bilkan, 2002).

Vekâyi, Bâbü'r'ün hayatını anlattığı gibi *Divân*'ındaki şiirler de onun görüp yaşadıklarından izler taşımaktadır. Nitekim Bâbü'r, *Divân*'ın sonunda yer alan ve tamamı okunamayan aşağıdaki rübâinin baş kısmında şiirlerinin kendisini yansıttığından dolayı, bu satırları okuyandan kendisini hatırlamasını ve özlemesini istemektedir:

Her vakt ki körge sin mining sözümi

Sözümü okup sağınğa sin özümü

.....

..... (574/1, s. 326)⁹

(Benim sözümü gördüğün her zaman sözümü (şirimi) okuyup kendimi özleyesin.)¹⁰

Olabilirdi hür bir ruha sahip olan Bâbü'r'ün şiirlerindeki en orijinal taraf, kendi ruhudur (Banarlı, 1998, s. 521). Bâbü'r'ün bulunduğu yerler ve yaptığı işlerden kesitler veren; onun insan olarak portresini çizen, ruhî durumuyla ilgili duygularını bildiren çok sayıda beyit ve şiir de *Divân*'ında yer alır. Şiirlerinin pek çoğunda Bâbü'r'ün hayatını aksettiren sefer, seyahat, idarî işler, sohbet ve içki meclisleri vb.

⁹ Çalışmada verilen örnekler *Bâbü'r Divânı* (Yücel, 1995) baskısından alınmıştır. Parantez içindeki birinci rakam bu yayındaki şiir numarası/beyit numarasını, son rakam ise sayfa numaralarını gösterir.

¹⁰ *Bâbü'r Divânı*'nın Rampur nüshasında yer alan ve sadece ilk iki mısraı sağlıklı olarak okunabilen bu rübâi küçük bir farkla şöyledir:

"Her vakt ki körgesin mining sözümi

Sözümü okuyup yâd kılğasın özümü

.....bile könglümi Hudâ iylep şâd

....." (Bilkan, 2002, s. 107). Bu şiirin Bâbü'r'ün hattıyla yazılan rübâi olduğu nüsha kenarındaki Bâbü'r'ün torunlarından Şâh Cihân'a ait olan Farsça bir nottan anlaşılmaktadır (Bilkan, 2002, s. 107).

yaşanmışlıklardan izler bulunmaktadır. Büyük vak'a romanlarının muhtevasına sahip olduğunu söyleyebileceğimiz *Bâbür Dîvânı*, bu hâliyle hükümdar şairin, şöhretinden de büyük gönlünün bir aynasıdır (Yücel, 1995, s. 19).

Hayatının büyük kısmını ayrılık ve gurbette geçiren Bâbür'ün hasret ve yalnızlık duygularını şiirlerinde de yansıttığı görülmektedir. Şiirlerinde yer alan çekilen bütün sıkıntılar, gurbet duygusu, vatan hasreti¹¹ ve kavuşma özlemi hep gerçek yerlerde yaşanan gerçek duygulardır. Hastalığını ve ölüme yaklaştığını da şiirlerinde anlatan (Bilkan, 2002, s. 110-111) Bâbür, hayatıyla ilgili önemli bilgiler verdiği hatıratında olduğu gibi, şiirlerinde de aynı samimiyetle ve sadelikle yaşadıklarını, hissettiklerini dile getirmiştir.

Bâbür birçok kez sonunda her şeyin geçici olduğu, hayatın boşa harcandığı hakkında tefekkür edip pişmanlık duygusuyla tövbeye yönelmektedir. Bunu hem hatıratında hem *Dîvân*'ındaki şiirlerinde dile getirmektedir.

Bâbür'ün kahramanlık benliğine, yılmaz mücadeleci yapısına, büyük azim ve güçlü iradesine rağmen hayatı önemsemeyecek kadar değersiz bulduğu zamanlarda söylediği şiirler de onun böyle anlardaki ruh hâlini belirtir. Aşağıdaki örnekte hayatta her şeyin geçici olduğunu, onu boşa geçirmemek gerektiğini söylemektedir:

Ni yâr vefâ kalgusı âhır ni harîf

Ni sayf u şitâ kalgusı bâkî ni harîf

Yüz hayf ki zâyî' ötedür 'ömr-i 'azîz

Efsûs ki bâtlı baradur 'ömr-i şerîf (330, s. 263)

(Sonunda ne yâr ne de arkadaş vefa gösterecektir. Ne yaz ne kış kalır ne de sonbahar. Yazık ki değerli ömür eksilmektedir. Çok yazık ki şerefli ömür boşuna geçmektedir.)

Hayatı ile ilgili bir değerlendirme yapan Bâbür'ün, ömrünün boşa geçtiğine işaret eden şu beytinde de pişmanlık belirtisi vardır:

Lâdelik ile ömrüm ötti nitey

Kay sarığa bu ömr birle kitey (129/69, s. 208)

(Ömrüm akılsızlıkla geçti, ne yapayım? Bu ömürle ne tarafa gideyim?)

3-Bâbür'ün eserlerinde din konusu ve *Dîvânı*'nda Tanrı'ya hitap

Çok yönlü bir şahsiyet ve hükümdar şair olan Bâbür Şâh, aynı zamanda dinî ve vicdanî yönüyle de tarih sahnesinde yerini almıştır. Babür, ordudaki disipline ve devlet işlerinde usulün uyulmasına ve hiyerarşik saygıya önem vermiştir. Devlet kurmanın ve temellerini sağlamlaştırmanın önemini bildiği için kendisi de ata topraklarından uzakta fethettiği ülkede yeni devlet kurduğunda burada kalmak gerektiğini anlamış ve kendi memleketi ve ailesinden ayrı kalarak büyük irade örneği sergilemiştir. Haksızlığa asla tahammül edemeyen Bâbür, zorbalık ve yağmacılığı ölümle cezalandırmıştır (Yücel, 1995, s. 13). Bir komutan ve devlet adamlığının gerektiği gibi zaman zaman sert davranışları olan Bâbür Şâh'ın aynı zamanda mütevazî bir kişiliğe de sahip olduğu bilinir. Devlet yönetimi ve askerliğe dair konulardaki kararlarda istişareye önem veren bir liderdir. Bâbür Şâh, cömert ve dostlarına düşkün biridir. Vefat eden bir arkadaşına günlerce ağlamış, arkadaşlarını övmüş ve başarılarına onları da ortak etmiştir (Pırlanta,

¹¹ *Bâbür Dîvânı*'nda gurbetteki yalnızlığı, vatan hasreti ve ayrılık temlerini işleyen birçok şiir ve beyit mevcuttur. Bu konuda daha fazla bilgi ve örnek için bkz. Güzeloğlu, 2018.

2016, s. 236; Yücel, 1995, s. 14-15).

Ondaki il tutma ve devlet kurma kabiliyetinin yanı sıra ruhundaki manevi yönünün de oldukça güçlü olduğunu görmek mümkündür (Kuş Büyüктаş, 2018, s. 149). Bâbü'r Şâh, başarılarını Allah'ın yardımına bağlamış ve bunu hatıratı olan *Bâbü'r-nâme*'nde ve birçok şiirinde de sık sık ifade etmiştir.

Bâbü'r, dindar bir insandır. Hocalara, din âlimlerine saygı duyar, onlarla sık sık toplantılar yaparak dinî konularda fikir alışverişinde bulunur. Öte yandan tutucu olmadığı gibi, batıl inançların da karşısındadır (Yücel, 1995, 14).

Bununla birlikte “Dervişler ile hiçbir akrabalığım olmamakla beraber, onlara can ve gönülden bağlıyım; şahlık ile dervişliğin birbirinden uzak olduğunu söyleme; şahım, fakat dervişlerin bendesiyim.” sözleri Bâbü'r'ün, maddî dünya dışında manevî bir bağının olduğunu göstermektedir. *Vekâyi*'de hatıralarını anlatırken pek çok yerde *Kur'an* ayetleriyle örnek vermesi, onun hem dinî ve vicdanî yönünün zenginliğini hem de *Kur'an* ayetlerinin bilgisine vakıf olduğu göstermekte; aynı zamanda onun zengin dinî-tasavvufî ve fikhî bilgilerle de manevî yönden derin bir şahsiyet olduğunu ortaya koymaktadır (Kuş Büyüктаş, 2018, s. 149).

Onun edebî alanda olduğu kadar din konusunda da güçlü ve derin bilgilere sahip olduğu eserlerinden anlaşılmaktadır. Yukarıda eserleri hakkında bilgi verilirken bahsedilen nasihat içerikli *Mübeyyen (Der Fıkıh-ı Mübeyyen)* adlı eserinde Bâbü'r, Hanefî fıkıhına dair bazı konu ve meseleleri ele almaktadır (Akün, 1991, s. 399). Nefis terbiyesi, tecellî, muhabbetullah, vahdet, zâhir-bâtın, feyz, cezbe gibi tasavvufî konuların işlendiği *Risâle-i Vâlidîyye Tercümesi* de onun dinî konulardaki seviyesini göstermesi bakımından önemlidir (Bilkan, 1999, s. 109).

Bununla birlikte Bâbü'r Şâh'ın *Bâbü'r-nâme*'deki hayatının anlatımını zengin bir şekilde *Kur'an*'ın pek çok sure ve ayetiyle örneklendirebildiği görülmektedir.¹² Kendi hayatını anlattığı *Bâbü'r-nâme (Vekâyi)*'de yer alan *Kur'an* ayetleri Bâbü'r'ün hayatının her aşamasında daima dua ettiği ve *Kur'an*'dan kopmadığını göstermektedir. Savaş dönemlerinde, devlet işlerinde, kişisel ilişkilerde ya da hâlet-i ruhiyyesinde hissettiği manevi haz zamanlarında, pişmanlık ve tövbe konusunda da ayetler okuyan Bâbü'r, bu ayetleri birer dua ve şükür niteliğinde hayatına aksettirmiştir (Kuş Büyüктаş, 2018, s. 150). Ayrıca anlattığı konulara göre ayetlerin tamamını ya da ayetlerin içerisinden bir kısmını örnek vermiş olması da yine *Kur'an* dili ve bilgisine ne kadar vakıf olduğunu ve onu hayatına ne denli aksettirdiğini göstermektedir. Bu durum ise onun çok iyi bir şekilde *Kur'an* eğitimi almış olduğunun da delili olmalıdır (Kuş Büyüктаş, 2018, s. 167).

Din ve tasavvuf konulu *Risâle-i Vâlidîyye Tercümesi* ve *Mübeyyen adlı* eserleri dışında çokça başvurduğu ayetlerin yer aldığı hatıratı olan *Bâbü'r-nâme* ve *Divânı*'ndaki din içerikli şiirlerin yanı sıra Allah'ın adını zikrettiği, Tanrı'ya hitap ettiği, Tanrıya yönelik dua ve dileklerde bulunduğu birçok şiiri veya beyti vardır.

¹² Bu konuda bkz. C. Kuş Büyüктаş. “Bâbü'r Şâh'ın Varlık Mücadelesi ve Hükümdarlık Döneminde Sığındığı Kur'an Ayetleri”. *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (2), 2018, 145-168. (Söz konusu çalışmada Bâbü'r Şâh'ın sığındığı ve dilinden düşürmediği ayetler belirlenmiş ve bu ayetlere hangi durumlarda ve ruhi hâllerde iken başvurduğuna dair tespitler yapılmıştır. Buna göre, *Bâbü'r-nâme*'de yer alan söz konusu ayetler şu şekilde sıralanmıştır: gerçekleştirdiği savaşlar ile ilgili sığındığı ayetler; içki ve boş sözlerden pişmanlık ve tövbe ile ilgili sığındığı ayetler; rızık, mal, mülk gibi isteklerde sığındığı ayet; yüürlüğe konulan hükümlerin değişmemesiyle ilgili sığındığı ayet; ceddinin yaptırdığı cami kitabesinde yer alan ayet ve kendisini belalardan koruduğuna inandığı “Allahümme ente Rabbi lâ ilâhe illa ente aleyke tevekkeltü ve ente rabbü'l-ar şî'l-azim ...” ile başlayan dua.) (Kuş Büyüктаş, 2018).

Buna örnek olarak, Bâbür'ün en önemli eseri olan *Divânı*'nda dinî içerikli manzumelerde görülen hiyerarşiye göre yazılmış mesnevîleri vardır. Mesela, *Divân*'daki 558 no'lu şiir bu türdendir (Yücel, 1995, s. 318-319). Mesnevî nazım şekliyle yazılan 43 beyitlik bu şiirde Tanrı'ya hamd ile başlayan beyitleri tevhid ve na't takip eder. Devamındaki beyitlerde kötü talihten yakınan Bâbür, devlet ve saltanat işlerini terk edip Allah yolunda çalışmayı seçtiğini dile getirir ve duayla şiirini tamamlar.

Bâbür Divânı'nın başında yer alan *Risâle-i Vâlidîyye Tercümesinin* içeriğinde tevhid, na't gibi dinî konulu bölümler yer almaktadır (Yücel, 1995, s. 97-118). *Risâle-i Vâlidîyye* bağımsız bir eser sayıldığı için burada örnekler arasına dâhil edilmemiştir.

Bâbür Divânı'nda Allâh'ın adlarından ve sıfatlarından şunlar geçmektedir: Allâh, Tingri, Hak(k), Rab(b), Bâri, Mevlâ, Girdgâr, Sübhân, Gaffâr, Kâdir, Rahîm, Mescûd, Hay(y), Zü'l-Celâl, Ta'âla, Ta'âla'llâh, Cebbâr. Beyitlerde içinde Allâh'ın adı olan Arapça terkipler ve cümleler de kullanılmıştır: bismi'llâh, bi-hamdi'llâh, el-minnetü li'llâh, illâ'llâh, inşâ'llâh, kâle'llâh, lahavl (la havle ve la kuvvete illâ billâh), lâ-ilâhe illâ'llâh, salla'llâhu, suyu'llâh, va'llâh, şükr li'llâh.

a. Tanrı'ya münâcât eden Bâbür:

Bâbür Divânı'nda sevgiliye, kendine, gönlüne, dostlara, zahid-sufiye sesleniş yanında birçok beyitte Tanrı'ya hitap vardır. Bazen de baştan sona yakarış (münâcât) niteliğinde ve tevhid konulu şiir örnekleri mevcuttur. Bağımsız olarak kaside nazım şekliyle yazılmış dinî içerikli şiirleri yoktur. Tanrı'ya hitap içeren veya Tanrı'dan istenen dilekleri dile getiren, Tanrı'nın adıyla yapılan dua cümlelerinde Bâbür'ün samimiyeti ve sıcaklığı dikkat çekmektedir. Meşakkatli, maceralı ve zorluklarla dolu hayatında sürekli yalnızlık duygusu çeken Babür, kudreti karşısında kul olarak boyun eğdiği, kötü talihinden dolayı yakındığı, ancak her şeyin O'ndan geldiğine inandığı için tevekkül gösterdiği Tanrı'ya sığınmakta, O'nunla dertleşmekte, O'ndan yardım istemekte; niyaz etmekte ve başkaları için de onun adıyla dua etmektedir. Bu şiirlerde Tanrı'ya hitap eden Bâbür'ü, her şeyin Allah'ın takdiri olduğuna inanıp tevekkül gösteren Bâbür'ü ve yine her şeyi Allah'tan dilemek gerektiğini bilen ve dua eden Bâbür'ü görmek mümkündür.

Sin gül sin ü min hakîr bülbüldür min

Sin şu'le sin ol şu'lega min küldür min

Nisbet yoktur dip ictinâb iyleme kim

Şeh min ilge velî sanga kuldur min (267, s. 247)

(Sen bir gülsün ve ben değersiz bir bülbülüm. Sen bir ateşsin ve ben o ateşin küliyüm. İlgisi yoktur diyip çekinme; halka şahım, ama sana kulum.)

Bâbür'ün şiirlerinde sevgili canlı, bütün gerçekliğiyle duran bir sevgilidir. Bezmde birlikte şarap içilen, eğlenilen, ayrılığında özlenen, aşığına çeşitli cevr ü cefalar eden sevgilidir. Babür, hükümdar olsa da sevgilinin kuludur. Sevgili gül ve mumun alevine benzetilirken aşık da onun bülbülü ve yanmış külüdür. Buradaki kulluk ilâhî sevgili karşısındaki kulluk olarak da görülebilir.

Aşağıdaki şiirde de Bâbür, “şahlar şahı, ilâhî gözeten, kendisine sığınılan sensin” diyerek Tanrı'ya şöyle hitap etmektedir:

İy kim âlem şehleri şâhı sin sin

Bi-vâsita manzûr-ı ilâhî sin sin

Sin bar sin kimge iltey şâh penâh

Çün barça cihân ehli penâhı sin sin (187, s. 227)

(Ey (Tanrı), âlem şahlarının şahı olan sensin; vasıtasız ilahî gözeten sensin. Sen varsın, (bu yüzden) kime sığınayım, çünkü bütün cihan ehlinin sığınacağı sensin.)

Divân'ının sonlarında yer alan başka bir şiirinde Allah'ın sıfatlarını da zikrederek ona "ey Tanrım!" olarak hitap etmektedir. Mesnevî nazım şekliyle yazılan bu kısa şiiri bir tevhid niteliğindedir:

İy kâdir-i ber-kemâl Tingrim

V'ey kâhir-i zü'l-celâl Tingrim

İy birgüçü bir ü bar Tingrim

V'ey alguçü gîrüdâr Tingrim

Bolmas sıfatıngm dise niçün

Kim bar sin iy Hudây bî-çün

Artukrak irür kemâling andın

Efzûnrak irür celâling andın

Köp söz işitildi magrifettin

Köp nükte diyildi merhamettin

Her söz ki işitse dise bolmas

Söz bar ki ayılssa dise bolmas

Sa'miga egerçi köp hevestür

Söz munda yitişti imdi bestür (555, s. 315-316)

(Ey olgunlukta kudretli ve üstün yücelik sahibi Tanrım! Ey veren ve alan, bir ve var olan Tanrım! Ey Allah, eşsizsin, ne dense sıfatın olmaz; olgunluğun ondan daha çok, yüceliğın daha fazla olur. Günahların başışlanması için çok söz işitildi, merhametten dolayı çok zarif söz söylendi. Duyulan her söz söylenmez, söylenen söz söylenmez. Gerçi dinleyene çok heves var, ancak söz burada yeterli oldu, artık tamamdır.)

Bâbü'r, "Yâ Rab" hitabıyla Tanrı'ya yakarışlarda olduğu gibi, Yaradan olarak Allah'ın sıfatları ve sonsuz gücü karşısındaki kul olarak kendi güçsüzlüğünü, zayıflığını dile getirerek Tanrı'nın ona layık gördüğü her şeye boyun eğdiğini ifade ettiği bir rübâisi de şöyledir:

Yâ kahr u gazab bile mini tofrak kıl

Yâ bahr-ı 'inâyetige müstagrak kıl

Yâ Rab sangadur yüzüm kara h'âh ak kıl

Her nev' sining rızâng irür andak kıl (195, s. 229)

((Ey Tanrı!) Ya kahr ve gazabınla beni toprak yap ya da inayet denizine beni gark et. Ya Rab, isteyen yüzüm karadır sana, sen ak kıl, senin rızan nasılsa öyle yap!)

Bâbü'r'ün Tanrı'ya münâcâtını başka bir şiirinde de görmek mümkündür. Yine mesnevî nazım şekliyle yazılan bu şiirde başta gönle hitaben yapılan çeşitli nasihatler yer almaktadır. Kendi hayatından bazı

gerçekleri de zikreden Bâbur, burada şarap, bezm, yeme içme, nefis ve dünya işleri konusunda kendine çeşitli öğütler verdikten sonra Allah'a dua etmektedir. Bu dua kısmı şiirin son yedi beytindedir. Nefse uyup hayatını gaflet içinde geçirdiği için pişmanlık duyan Bâbur, Tanrı'dan işlerini iyileştirmesini dilemektedir. Şair, Allâh'a hitap olarak "Girdgârâ" ("ey Allâh!") nidâ ifadesini kullanmaktadır. Tanrı'ya hitap içeren diğer örneklerde de olduğu gibi, burada da sade, açık bir Türkçe ile yapılan bir yakarış görülmektedir:

Girdgârâ manga tevfikî bir
Yörümekke reh-i tahkîkî bir

Ömr gaflet bile ötkermiş min
Nefs buyruğu bile barmış min

Nefs yağısını maglub itkil
İşlerimni barını hûb itkil

Barı hatdın mini âsân ötker
İşlerimni mining âsân bütker

Gûş u hûşumnu sözüng sarı kıl
Cân u könglümni özüng sarı kıl

Gamların birle avut könglümni
Ma'rifet birle yarut könglümni

Koyma Bâbüрни bu hâlet birle
Anı öltürme betâlet birle (132/33-39, s. 213)

(Ey Allah, bana yardım et, yürümek için doğru yolu ver! Ömrü gaflet ile geçirmişim, nefsin buyruğu ile yürümüşüm. Nefs düşmanını mağlup et, bütün işlerimi iyiye çevir. Bütün geçişlerden beni kolay geçir, işlerimi kolay tamamla! Kulağımı ve aklımı sözüne doğru yönelt, can ve gönlümü kendine doğru yönelt! Gönlümü gamınla avut, gönlümü marifetle (bilisle) aydınlat! Bâbur'ü bu hâlde bırakma, onu avarelik ile öldürme!)

Divân'ın sonunda yer alana Firâk-nâme başlıklı bölümde 570 no'lu şiir ve 571 no'lu mensur parça yine Tanrı'ya hitaben yakarış içermektedir.

Firâk deştide itken gam u tefekkürdin
Esîr-i dil-şüde ya'ni fakîr Babürdin
Du'a vü kulluk anga kim cenâb u kadri anıng
Bülend ü âli irür vehm ile tasavvurdın (570, s. 325)

(Ayrılık çölünde ettiğim tefekkür ve çektiğim gamdan gönlü gitmiş, esir olan fakir Bâbur'den dua ve kulluk, büyüklüğü ve kudreti anlayış ve hayalden daha yüce ve yüksek olan O'na (Tanrı'ya)dır!)

Şiirden sonra gelen şu mensur parçada Bâbur "başını alıp gitmek" deyimine de yer vererek kavuşma hayali sayesinde yalnızlığa ve ayrılığa katlanabildiğini ifade etmektedir. *Divân*'ında dört yerde yer alan

nesir parçalarından birinde de sevgiliye kavuşma hayali ve sevgilinin hayaline kavuşma olmasa Bâbüir “başımı alıp gideceğini” dile getirmektedir. Burada ilahi sevgiliden ayrı kalmanın verdiği gamdan bahsedilmektedir. Yalnızlık çeken, gam ve çile dolu uzun ayrılık günleri ve gecelerinde Bâbüir’e tek teselli veren sevgiliye kavuşma hayaliydi:

“Kulluk duadın song arz oldur kim firak künleri ni uzun bolur irmiş. /2/ ve firak küning her saatide yüz belâ füzün bolur irmiş. Bu nihâyeti yok /3/ gam u firakatte ve bu gâyeti yok belâ vü şiddette visâling hayâli bolmasa/4/ nitkey irdim. Ve hayâling visâli bolmasa başımmı alıp kitkey/5/ irdim. İ’tikadım sanga ol yosunluk idi kim arz kıldım. Ve murâdım sindin /6/ bu yanglıgdur kim şerh iyler min.” (571/4, s. 325)

(Kul duasından sonra ayrılık günlerinin ne kadar uzun olduğu bildirilir. Ayrılık gününün her saatinde yüz bela artmaktadır. Bu sonu olmayan gam ve ayrılıkta ve bu sınırsız bela ve katlılıkta kavuşmanın hayali olmasa ne yapardım? Hayaline kavuşma olmasa başımı alıp giderdim. İnançım sana sunduğum derecededir ve senden istediğim açıkladığım gibidir.)

Zorluklarla ve çilelerle dolu maceralı hayatında Bâbüir, birçok kez hayatı üzerine düşüncelerinde pişmanlıklarını da dile getirmektedir. Böyle durumlarda da Tanrı'ya hitaben samimî itirafları söz konusudur:

Bî-sabr min ü bî-ser ü samândur min
Bir nîm-zededür min ü perîşândur min
Ni dîning işin kıldım u ni dünyânıng
Yâ Rab nitey öz işimge hayrândur min (284, s. 252)

(Sabırsız, düzensiz, savruk, yarı vurulmuş ve perişanım. Ne din ne de dünyanın işini yapabildim. Ya Rab, kendi işime şaşırılmışım, ne yapayım!)

Bâbüir’ün kendini olduğu gibi anlatması, samimiliği bu şiirinde de görölmektedir. Babür ne dinle ilgili işleri ne de dünyevi işleri tamladığını bu samimî ve biraz da pişmanlık belirtisiyle dile getirmektedir. Kendi memleketini bırakıp Hint’e gitmenin hatalı olduğunu bir şiirinde şöyle ifade eden Bâbüir, hatasını kabul ederek öz eleştiri de yapar:

Tâ’li yokı cânmıga belalıg boldı
Her işni ki iyledim hatâlıg boldı
Öz yirni koyup Hind sarı yüzlendim
Yâ Rab niteyin ni yüz karalıg boldı (216, s. 235)

(Talihsizlik canıma dert oldu, yaptığım her iş yanlış oldu. Kendi yurdumu bırakıp Hind’e doğru yöneldim. Ya Rab, ne yapayım, nasıl (bir) yüzü karalık oldu!)

Şaraba çok düşkün olduğu bilinen, hatta zararlı olduğunu bildiği hâlde içkiyle birlikte macun ve afyon da tüketen Bâbüir, söz verdiği tarihte (1527) tövbe edip içkiyi bırakır (Yücel, 1995, 14). Hayatının sonuna kadar bu tövbesini bozmadığı ve hatta zaman zaman zühd hayatı yaşamaya niyetlendiği hatıratından ve *Divânı*’ndaki şiirlerinden bilinmektedir (Bilkan, 2002, 109).

Bâbüir’ün şaraba ve eğlenceye tövbe ettiği bir zamanda çok sıkıntı çektiğini ve eski alışkanlığını unutmaya çalışırken zorlandığını şu şiirinden de anlamak mümkündür:

Tâ terk-i menâhî vü şarâb itmiş min
Nefsimga Hudây için azâb itmiş min
Tevbe işiği henüz açuk irdi

Bu tevbede bir niçe şitâb itmiş min (321, s. 261)

(Yasaklanmış şeyleri ve şarabı terk etmekle Allah (rızası) için nefsimi azap etmişim. Tövbe kapısı henüz açıktı, bu tövbede biraz acele etmişim.)

Çocukluğundan beri birçok siyasî entrika ve savaş ortamına şahit olan Bâbür, bölünmüşlüğü zararlarını yaşamış ve farklı kültürel ve dinî unsurdan oluşan bir devleti kurup yöneterek zor bir işi başarmıştır. Yaptığı işte en iyisi olma gayretini gösteren Bâbür'ü de ifade eden şu beyit, Tanrı'ya hitap içermektedir:

Yâ Rab havâs cem'ide Bâbüri hâs kıl

Yâhûd avâm tefrikasından halâs kıl (485, s. 297)

(Ya Rab, havas bütününde Babür'ü seçkin yap! Yahut avam bozuşmasından onu kurtar!)

Bâbür yalnız olduğu için, içini dökmeye, derdini paylaşmaya bir yakını, dostu olmadığı için, belli ki bulunduğu yerde kendini yalnız hissetmektedir. Sevgili, dost ve akrabadan uzakta olan Bâbür, bu konuda da Tanrıya hitap ederek dertleşmektedir. Taşkent'te yanına sığındığı ve yardımını gördüğü dayısı Ali için yazdığı bir beyitte gönül derdini paylaşacağı kişiyi anmaktadır:

Dâyım Ali

Yâ Rab ol hurşid-rû bî-mihr ayım kdadur

Kim anga salsam közümi yâd itsem könglüm gamın (347, s. 267)

(Ya Rab, o güneş yüzlü ayım nerededir ki gözümü ona çevirip gönül gamımı yad edeyim.)

Bâbür, yaşadığı her olumsuz durum konusunda Tanrı'ya seslenmektedir, O'nunla derdini paylaşmaktadır, O'na danışmakta ve yardım istemektedir. Nitekim bir beytinde şair, sözün güzelliğinden anlamayan ve şiir söylemeyi günah addeden şeyh tipinin cahilliğinden gelen zarardan Tanrı'ya sığınmaktadır:

Şeyh şîrim men' iter yitmey belâgat lutfıga

Niylegey yâ Rab kişi bu pîr-i nâ-bâlig bile (82/4, s. 167)

(Şeyh, belagat lütfuna erişemeyip şiirimi engeller. Ya Rab, insan bu kemâle ermemiş ihtiyar ile ne yapsın?)

Aşk derdi konusunda Bâbür, çoğu zaman sevgiliye seslenerek onunla konuşur şekilde içindeki aşkı, gam ve kederi dile getirmektedir. Bazen de âşıklık hâlini anlatması, sevgiliden ötürü sitelerini Tanrı'ya hitaben yapmaktadır, O'na içini döküp O'ndan yardım istemektedir. Sevgili konusunda Tanrı ile konuştuğu şiir örneklerinden bazıları şunlardır:

Yâ Rab nige tünd boldı şâhım bilmen

Köz yaşydın özge ozr-h'âhım bilmen

Bir hem nazar itmes i'tikadımı bilür

Her lahza itâb iter günâhım bilmen (212, s. 234)

(Ya Rab, şahım neden haşin oldu, bilmem. Gözyaşın (dökmek)dan başka özür dilemeyi bilmem. İnanışımı bilmesine rağmen hem bir nazar etmez, her an azarlar, günahımı bilmem.)

Sevgilinin vefasızlığından yakındığı aşağıdaki beyitte aynı durum söz konudur:

Mihribân istep belâ-yı bi-vefâga uçradım

Bi-vefâ ırmış Hudâyım ni belâga uçradım (430, s. 288)

(Merhametli sevgili isterken vefasıza rastladım. (O sevgili) vefasızımış. Allah'im, ne belalara uğradım!)

Aşk yolundaki bütün zorluklara rağmen gönlündeki sevgiliye vefasının ve aşkının değişmeyeceğini söyleyen Bâbü'r bu sözünün doğruluğunu ispat etmek için Tanrı'yı şahit göstermektedir:

İy yâr sin iyeme tasavvur
Kim könglini özge kaldı Bâbü'r

Yüz cevr-sıfat kaşımga kilse
Yüz tıg-ı cefâ başımga kilse

Könglümde henüz uşal vefâdur
Başımda dağı uşal hevâdur

Fikrim uşal u hayâl uşaldur
Derdim ol u zâr hâl uşaldur

Ger munda tereddüd itse ayım
Bu sözde güvâh irür Hudâyım (126/30-34, s. 195)

(Ey sevgili, Bâbü'r'ün gönlü değişti diye düşünme! Yüz cevr ve cefa kılıcı karşıma gelse de gönlümde hâlâ aynı vefâdur, aklımda aynı aşktır. Fikrim ve hayâlim ayımdır, derdim budur ve ağlayan hâlim budur. Eğer ayım (sevgilim) bunda tereddüt ederse bu sözüme Allah'im şahittir!)

Zaferler kazanıp gurura kapılmadığı, yenilgilerle yılmadığı, azim ve çabasıyla vazgeçmediği amaçlarına Tanrı'nın yardımıyla ulaştığı; şahlıktan dağdaki bir kaçağın sefilliğine kadar farklı maceraları tattığı; çeşitli ihanetlere uğradığı ve dostluklar tanıdığı hayatında, çok şey yaşamış ve görmüş olan Babü'r'ün gönlünün saltanat ve padişahlıktan soğuduğu ve devlet işlerini bırakıp zühd bir hayata yönelmek istediği dönemleri olmuştur. Bunu kendi kaleminden hatıratında anlatan Babü'r, şiirlerinde de dile getirmiştir. Aşağıdaki şiirinde de saltanat işinin "boş, faydasız" bir iş olduğunu, bu işlerden uzaklaşınca kendinden halkın beddualarının eksileceğini söyler ve Allah yoluna girmek istediğini ifade eder:

Kılay ber-taraf saltanatnıng işin
Özümdin kem iyley ulus kargışın

Yana saltanat zikrini kılmayın
Bu bi-hûde iş fikrini kılmayın

Hudâ yolu sarı hırâm eyleyin
Bu yol ka'tıda ihtimâm ideyin (558/30-32, s. 321)

(Saltanat işini kenara bırakayım, kendimden halkın kargışını eksilteyim. Tekrar saltanatı anmayayım, bu boş işi fikir etmeyeyim. Allah yoluna doğru adım atayım, bu yolu yürüyüp bitireyim.)

b. Her şeyin Allah'ın takdiri olduğuna inanan Bâbür

Hint topraklarında devlet kurarak büyük bir başarıya imza atan Bâbür, hayatının büyük bir kısmını doğduğu ata topraklardan uzakta, gurbette geçirmiştir. Gurbet, vatan hasreti, yalnızlık duygusu vb konular onun şiirlerinde kendi aksini bulmuştur. *Dîvânı*'ndaki birçok şiiri bu konulara hasredilmiştir (Güzeloğlu, 2018).

Hayatının bitmez tükenmez sıkıntı ve zorluklarla olmasını, feleğin kendisini gurbete salmasını ona "sıkıntıyı yar eden" Tanrı'nın işi olarak görmekte ve bu duruma tevekkül göstermektedir.

Hindistan fethine katılan Bâbür'ün yanındaki bazı dostlar ve beyler, buradaki hayata alışamadıkları için Kabil'e geri dönmeye karar vererek onu yalnız bırakmışlardır. Dostlarının Hindistan'dan ayrılarak Babür'ü terk etmeleri onu derinden yaralamıştır. *Dîvânı*nda bu konuda yazılan bir gazelinde¹³ bundan dolayı dert yakındığı görülmektedir.

Ancak beylerden farklı olarak Bâbür, Hindistan fethinin kendisine Tanrı'nın nasibi olarak görmektedir. Allah'ın lütfuyla kendisine verilen bu mal mülke şükrederek zor olsa da burada kalmanın gerektiğini düşünmekte, ailesi ve vatanından ayrı olmaya ve yalnızlık duygusuna katlanmaktadır. Memleketini hatırlatan en ufak şeylerden bile etkilenip duyulan ve özlemle şiirler yazan Babür kendisi de belki çok defa gitmek istemiştir. Ancak bunu "Tanrı'nın isteği" olarak görüp tevekkül etmiştir:

Dime Bâbür ki niter sin baş alıp kitmekni

Tingrining h'âstı mundak ise min nitkey min (115, s. 186)

(Ey Bâbür, başını alıp gitmeyi ne yapacaksın deme. Tanrı'nın isteği böyle ise ben ne yapayım?)

Her şeyi Allah'ın yardımıyla başardığını bilen Bâbür, çok isteyince Allah'ın yardımıyla cihangir olacağını kendine nasihat yoluyla şöyle söylemektedir:

Bol taleb-kâr ister er bolsang ataning devletin

Tingri nâsır bolsa iy Bâbür cihângir olga sın (523, s. 306)

(Ey Bâbür, ister er olsan ata devletini iste, Allah yardımcı olursa cihangir olursun!)

Bir diğer nasihat beytinde de Bâbür, zenginlikte gaflete kapılmamayı, sıkıntıda kendini bırakmamayı, mutluluk istemek, çaba göstermek gerektiğini öğüt verir ve gerisi Tanrı'nın bileceği iştir der:

Gâfil olma devlette özni salma mihnette

Tingri bilür elbette devlet iste himmet tut (103/3, s. 179)

(Mutlulukta gafil olma, sıkıntıda kendini bırakma. Baht iste, çaba göster, Tanrı bilir elbette!)

Aşk konusunda da Bâbür, sevgiliye kavuşmak için elinden geleni yapsa da sonunda Tanrı'nın takdir ettiğinin olacağını bilir. Üzerine düşen her şeyi yapmaktan geri durmayan, hayatta birçok konuda büyük dirayet ve azim örneği sergileyen Babür, her işin sonunun da Allah'ın takdir ettiği gibi olacağını unutmaz. Buna benzer söyleyişi şu beytinde de görmek mümkündür:

Makdûr barıça kıluram sa'y-i visâling

Tâ Tingrini bilmen ki ni takdîr kılıptur (124, s. 190)

¹³ Gazel 409 (Yücel, 1995, s. 283).

(Bütün gücümlle sana kavuşmak için çabalarım. Ancak Tanrı ne takdir kılmıştır, bilmem.)

Ancak talihsizliğini de Bâbüir, Tanrı'nın işi ve takdiri olarak görmekte ve buna tevekkül göstermektedir. Divan şiiri temlerinden biri olan âşğın sevgiliden ilgi ve merhamet görmemesi konusuna da yer veren Bâbüir, diğer şairler gibi bu durumdan kötü talihi (kara bahtı) sorumlu tutmaktadır. Sevgilinin âşğa bakışını yöneltmemesini, gönül derdini iyileştirmek için âşğın yaralı gönlüne ok atmamasını kendi talihinden bilmektedir. Beyitte “yaratmadı” ve “yâr atmadı” cinaslı kafiye arasında kelime oyunu yapılmıştır:

Kılmasa ol ay nazar manga ni tang

Tingri tâli' çün manga yaratmadı

Okı yarar irdi könglüm derdiga

Niteyin könglüm üçün yâr atmadı (422, s. 287)

(O ay (gibi sevgili) bana nazar etmese şaşılmaz, çünkü Tanrı talihi bana yaratmadı. Gönül derdime sevgilinin oku yarardı. Ne yapayım ki, yar (onu) gönlüm için atmadı.)

Özellikle Tanrı'ya yakındığı durum, kötü talihinden ötürü çektiği çeşitli kederlerdir:

Yâ Rab ol kün şüm tâli'din manga bolgay mu kim

Cânıma âram ol ârâm-ı cândın körge min (25/3, s. 133)

(Ya Rab, uğursuz talihimden canıma, o canı dinlendirenden huzur göreceğim o gün gelir mi?)

Tanrı'ya hitap içeren yukarıdaki örneklerde veya Tanrı'yla ilgili tevekkül söylemleri içeren beyitlerde olduğu gibi, birçok beyitte Bâbüir'ün sade, açık bir dil kullandığı görülür. Bunun yanında Bâbüir'ün şiirlerinde yine külfetsiz ve açık söyleyişini sağlayan “Allah biliyor, bir işin Allah'a kalması, Allah'a tapşırarak, Tanrı için” gibi yaygın ifadeleri görmek mümkündür. Beyitlere konuşma havası katan bu ifadelerde resmiyetten ve sanatlı tarzdan uzak rahat bir üslûp görülmektedir:

Çün kıldı mini ol büt-i Çin zâr u mübtelâ

İşim mining kalıp turur imdi Hudâ bile (112/3, s. 184)

(O Çin putu (gibi güzel sevgili) beni perişan ve tutkun etti. Artık benim işim Allah'a kalmıştır!)

Kaddi birle ikki zülfi ü agzı

Cânımga belâ boluptur Allâh

İl bilmes hâletim bilür yâr

Hâlimdin irür Hudây âgâh (48/3,5, s. 146)

(Boyu ile iki (tarafın sarkan) saç ve ağzı canıma bela olmuştur, Allah'ım! El bilmez hâlimi yâr bilir, (bu) hâlimi Allah biliyor!)

Tapşurup irdim könglülni yârğa çün bardı yâr

Hem-reh ittim haste könglümni Hudâga tapşurup (56/6, s. 152)

(Gönlümü yâre emanet etmiştim, çünkü yar vardı. Hasta gönlümü Allah'a emanet edip (kendime) yol arkadaşını yaptım!)

Bazen “Allah Allah!” ibaresi şaşırma durumlarını belirtmede kullanılan bir ünlem olarak da

kullanılmaktadır. Beyte konuşma havası katan bu tarz ifadeler dildeki sadeliğinin de bir göstergesidir:

Âşık olgaç kördüm ol şimşâd kaddin yüz belâ

Allâh Allâh ışk ara mundak belâlar bar imiş (58/2, s. 153)

(Âşık olduğumdan beri o boyu şimşir ağacı (gibi yüksek ve düzgün) olan sevgiliden yüz bela gördüm.
Allah Allah! Aşk içinde böyle belalar da varmış!)

Bir kimseden kesin bir şeyi yapması için “Allah için”, “Allah’ımı seversen” gibi ifadeler kullanılır. Bâbur, sevgiliden Tanrı’ya inanan ve Tanrı ümidi olan biriye Tanrı için kendisini ümitsiz bırakmamasını istemektedir:

Tingridin eger sining ümidin bardur

Tingri için iy ay mini nevmîd itme (231, s. 238)

(Ey ay (gibi güzel sevgili), eğer senin Tanrı’dan ümidin varsa Tanrı için beni ümitsiz etme.)

c. Dua eden Bâbur:

Bâbur kendisi için dua ederken Allah’a hitaben “Tanrım”, “yâ Rab”, “Hudâyım” gibi nida sözlerini kullanarak niyaz etmektedir. Sadece kendine değil, başta sevgili olmak üzere diğerleri için de sık sık dua cümlelerini kurmaktadır. Bazen dileğini üçüncü şahıs olarak “Tanrı versin, Tanrı yapsın” vb. Tanrı’dan istemektedir; çoğu zaman da Tanrı’ya hitaben “yâ Rab” diyerek dilemektedir. Allah’tan dileğini bir şiirinde şöyle dile getirmektedir:

Dünyâ barısı manga musahhar bolsa

Ukbâda dağı Hudây yâver bolsa

Budur tilekim ikki cihânda Hakdın

Her ni tilesem barı müyesser bolsa (163, s. 221)

(Dünyanın tamamını ele geçirsem, ahirette de Allah yardımcım olsa. İki cihanda Allah’tan dileğim şudur: her ne dileysem hepsi bana kolay olsa.)

“Müşkül” ve “âsân” kelimelerini tezat içinde kullanarak kendisi için gitmenin zor olduğunu, bunu Tanrı’nın kolaylaştırmasını dilemektedir. Diğer bir ifadeyle, Allah’a ulaşmak isteyen bir kul olarak Allah’tan bu zor işi kolaylaştırmasını istemektedir:

Manga barmak müşkil ü kilmek sanga âsân durur

Uşbu mişkilni manga yâ Rab sin âsân kılga sin (113/4, s. 184)

(Gitmek bana zor ve gelmek sana kolaydır. Ya Rab, bu müşkülümü bana sen kolaylaştır.)

Bir diğer duası Türkçe “yaş” kelimesinin hem gözyaşı hem ömür yılı olarak cinaslı kullanıma örnektir. Allah’ın rahmetine kavuşan birinin arkasından ağlayana döktüğü her yaş için Allah yüz yaş versin diye dua etmektedir. Teselli içerikli söyleyişe benzeyen bu ifade bir başsağlığı dileği mahiyetindedir:

Çün bardı Hudây rahmetiga ol baş

Ni fâyide tökmek gam-ı hicrânda yaş

Ol baş gam-ı hicrânda köp yaş töktüng

Bir yaşing için Hudây birsün yüz yaş (212, s. 234)

(Başı Allah’ın rahmetine kavuştuğu için ayrılık kederiyle gözyaşı dökmenin faydası yoktur. Onun ayrılık gamında çok gözyaşı döktün; bir gözyaşın için Allah sana yüz yaş versin!)

Bâbüir, tebrik dileklerini de Allah'ın adıyla yapmaktadır. Sevdiği birisi için hanlıktan dolayı bir tebrik olarak söylenen bu dörtlük de dua içermektedir:

Yârıng sining Allâh tebârek bolsun
Düşmenleringe tu'me belârek bolsun
Milküingde ferâgat bile hanlıklar kıl
Milküing bile hanlıing mübârek bolsun (312, s. 259)
(Allah senin yârini mübarek etsin! Düşmanlarına tadı bela gibi olsun! Mülkünde vazgeçene (el çekene) kadar hanlık yap, mülkün ile hanlığın kutlu olsun!)

Divan şiiri konuları çerçevesinde de sevgili için dua söz konusudur. Babür, birçok şiirinde vefasızlığından, katılığından, sertliğinden ve merhametsizliğinden dolayı sevgili için duada bulunmaktadır. Bu konuda dua ve isteğini Tanrı'ya yöneltmekte, ondan yardım istemektedir.

Klasik şiirde âşığa sevgiliden haber getiren sabah rüzgarıdır. Aynı şekilde âşık, sevgilinin bulunduğu yere doğru esen rüzgârla kendi hâlinde haberdar olması için haber göndermektedir. Şair, sevgilinin çelik gibi sert gönlüne Allah merhamet versin diye dua etmeyi ihmal etmemektedir:

Ol servning harîmîga ger yitsen iy sabâ
Birgil bu hicr hastesidin yâd könglige
Rahm eyleben sağınmadı Bâbüirni bar ümid
Salgay Hudây rahmnı pûlâd könglige (407, 283)
(Ey saba, eğer o servinin haremine ulaşırsan onun gönlüne bu ayrılık hastasını hatırlat. Merhamet edip düşünmedi (ancak) Bâbüir'ün (hâlâ) ümidi var, çelik gönlüne Allah acıma versin!)

Divan şiirinde âşığın âşıklık hâllerinden biri rüsva olmaktır. Sevgiliye kul olduğunu söylediğinden beri o sevgili Bâbüir'ü rüsva etmiştir. Bâbüir, "Tanrı benim gibi bir bendesini yine rüsva etmesin!" diye dua etmektedir:

Yârga kuldur min digeç Bâbüirni rüsvâ iyledi
Tingri min dik bendesini kılmasun rüsvâ yana (18/5, s. 128)
(Sevgiliye kulum dediğinden beri Bâbüir'ü rüsva eyledi. Tanrı benim gibi kulunu tekrar rüsva kılmasın!)

Âşığa çeşitli eziyetler eden sevgiliyi sevmek, ona kul olmak da zordur. Onun yardımcıısı Tanrı olsun:

Kim ki bolgay sin kibi âlemde dil-dârı anıng
Her ka yan azm iylese bolgay Hudâ yârı anıng
(Dünyada senin gibi gönlün sahibi sevgilisi olanın, her nereye gitmek isterse Allah dostu olsun!)

"Tanrı kötü bir durumla karşı karşıya bırakmasın" anlamında kullanılan bir söz (Türkçe Sözlük, 21.06.2024) olan "Allah göstermesin!" sözü sıkça kullanılan bir ifade olarak Bâbüir'de de görülmektedir. Anlatıma sadelik ve konuşma havası katan bu sözü birçok beyitte görmek mümkündür:

Şâm-ı hicrânın manga ol bî-vefâ körsetmegey
Hicr şâmı asru mühlikdür Hudâ körsetmegey (92/1, s. 172)
(O vefasız (sevgili) bana ayrılık akşamını göstermesin. Ayrılık akşamı çok zordur, Allah göstermesin!)

Hemen hemen bütün kelimeleri Türkçe olan bu beyitte de Tanrı'ya sesleniş ve "Allah göstermesin" yaygın Türkçe dua sözünün yer aldığı niyaz direk Tanrı'ya hitaben yapılmıştır:

Ol kara köz hicride tün dik karardı kündüzüm

Yâ Rab andan künni ol közi kara körsetmegey (92/3, s. 173)

(O kara gözün (sevgili) ayrılığında gündüzüm gece gibi karardı. Ya Rab, o gözü kara gibi günü gösterme!)

Sevgilinin bulunduğu yerden ayrılmak zorunda olan Bâbur'ün orada fikri, gönlü kalacaktır. Onun gönlünü saklayıp koruyamı Tanrı gözetsin diye bir duada bulunmaktadır:

Kûyıldın min azm iter min kalgu diktür hâtırım

Hâtırımını sahlasa Tingri nigeş-dârı anıng (106/2, s. 180)

(Sevgilinin bulunduğu yerden ben giderim, (orada) gönlüm kalır. Gönlümü saklarsa Tanrı (da) onun gözçüsü, koruyucusu (olsun!))

Sonuç

XVI. yy. Çağatay sahası hükümdar şairi Bâbur Şâh'ın *Divânı*'nda Tanrı'ya hitaben yakarış niteliğinde münâcât, Tanrı övgüsü niteliğinde tevhid, dua cümleleri içeren beyitler ve şiirler geniş bir yer almaktadır. Bu hitaplarda şairin samimiyeti, insan olarak mütevaziliği ve Yaradan karşısında kul olarak çaresizliği görülmektedir. Geleneksel tevhid, münâcât gibi dinî içerikli kaside veya terci-i bentleri olmasa da bu tür şiirleri *Divân*'da gazel, rübai, mesnevî, müfred, beyit vb. nazım şekilleriyle yer aldığı görülmektedir. *Divân*'da sanatlı söyleyişten uzak, samimî, külfetsiz ve açık bir dille Tanrı'ya hitaben dilek ve duaların yer aldığı şiirler mevcuttur. Bâbur'ün her durumda Tanrı'ya hitaben dertleştiği, şükredip tevekkül gösterdiği ve sürekli dua ettiği görülmektedir. Şiirlerinde bunu bazen öz Türkçe olan sade, açık ve içten söyleyişlerle dile getirmektedir.

Tanrı'ya hitaben yazılan bu şiirlerde tüm içtenliğiyle sade bir dille yakarıp münâcât eden Bâbur'ü, hatalarından dolayı pişmanlık duyan Bâbur'ü, her şeyin Tanrı isteği ile olduğuna, sahip olduğu her şeyin Tanrı'nın kendisine nasip ettiğine inanan, bu yüzden şükreden ve kaderine boyun eğen Bâbur'ü; dilek ve isteklerini sadece Tanrı'ya yönelten Bâbur'ü; kendisi ve çevresindekiler için dua eden Bâbur'ü görmek mümkündür. Bütün hayatı kendi eserlerinden okunan Bâbur'ün aynı zamanda bu örneklerden de hareketle kuvvetli bir iman sahibi olduğu bir kez daha gözler önüne serilmektedir.

Bâbur Divânı örneğinde de görüldüğü gibi, divan şairleri, her ne kadar geleneğin sunduğu çerçeveye bağlı kalarak söz söylemişlerse de eserlerinde bazen onların kendi gerçek hayatlarına dair ve şahsî duygu ve düşüncelerine ait ipuçları yer almaktadır. Böylece şiirleri gerçek hayattan uzak, tamamen hayalî ve kalıp mazmun ve ifadelerden oluşmadığı, onların ferdî düşünce, duygu, yaşamışlık, bilgi, tecrübe ve çevre gözlemlerine dayalı ifadeler olduğu ve ruh dünyalarını yansıtan örnekler de içerdiği açıktır.

Eserler, şairden ve yazıldığı şartlar, zaman ve mekân şartlarından, dönemden ayrı düşünülemez. Şairin yaşadıkları, görüp geçirdikleri, hissettikleri, düşündükleri, hayal ve arzu ettikleri; benimsediği veya karşı geldiği ona bunu söyletmektedir. Bunu bazen büründüğü şair olma rolüyle yapsa da çoğu zaman şairin kendisidir, yaşadıkları ve hissettikleridir. Bu durum divan şairleri için de söylenebilir.

Devlet kurucusu, hükümdar, sanatkâr ve fikir adamı yönüyle tanınan Bâbur'ün eserleri onu duygularıyla ve inancı yönüyle insan olarak tanımamıza yardımcı olmaktadır. Şair bazında yapılan bu tarz

incelemelerin sonucunda şairlerin yaşadıkları devir hakkında da önemli bilgilere ulaştıracağı açıktır.

Her şairin insan olarak duygularını eserlerinde yansıttığı gibi, hükümdar şairlerin de eserleri onların sıradan bir insan olarak ruhî portrelerini ortaya koymaya yardımcı olmaktadır. Bu yönüyle ele alındığında hükümdar şairlerin eserleri, onların şiirdeki tutumları, sanatı kullanma özellikleri gibi konularda da genel bir değerlendirmenin yapılabilmesi için önemli malzeme sunacaktır.

Kaynakça

- Akün, Ö. F. (1991). "Bâbür (Sanatkâr ve Fikir Adamı Yönü)". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 4, s. 396-400.
- Akyol, E. (2014). *Bâburnâme: Bir Birey Olarak Bâbur ve Yeni Bir Nasihatnâme Türü*. İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek lisans tezi.
- Alparlan, A. (1976). "Bâbür'ün İcat Ettiği "Bâbüri Yazısı" ve Onunla Yazılmış Olan Kur'an I". *Türkiyat Mecmuası*, XVIII (1973-75), s. 161-168.
- Amber, S. (2022). "Bâbürlü Toplumundaki Dinî Hayata Dair Genel Bir Değerlendirme". *Yeni Fikir Dergisi*, 14 (29), s. 37-47. <https://doi.org/10.57205/yenifikirjournal.1153079>
- Aykanat, T. (2013). "Bâbür Şâh Şiirinde Görülen Somutlayıcı Anlatım Yolları Tarz-ı Vâsûht ve Aşka İlişkin Bazı Tespît ve Değerlendirmeler". *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. 8 (4), s. 269-294. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.4692>
- Bilkan, A. F. (1999). "Bâbür'ün "Risâle-i Vâlidîyye Tercümesi" Adlı Eseri". *Bilig* 8, s. 105-111.
- Bilkan, A. F. (2002). "Bâbürnâme Işığında Bâbür'ün Hindistan Hayatı". *Bilig* 21, s. 97-116.
- Devellioğlu, F. (1998). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*. 15. baskı, Aydın Kitabevi.
- Durmuş, T. I. (2021). *Sultan ve Şair Osmanlıda Edebî Himaye*. Muhit Kitap Yayınevi.
- Güzeloğlu, H. (2018). "İki Gurbet Şâiri: Bâbür Şâh ve Cem Sultân'ın Şiirlerinde Vatan". *Hikmet Akademik Edebiyat Dergisi* Prof. Dr. Ali Nihad Tarlan Özel Sayısı 4, s. 528-559. <https://doi.org/10.28981/hikmet.494016>.
- İsen, M. vd (ed.).(2002). *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*. Grafiker Yayınları.
- Kadir, P. (1994). *Yıldızlı Geceler (Son Timurlu)*. çev. D. Ahsen Batur. Ötüken Neşriyat.
- Karataş, A. (2023). "Bâbür Divânı ile Bayram Han Divânında Deyimler". *Medeniyet Kültürel Araştırmalar Belleteni, İMÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi*. 4 (3), s. 10-34. <https://doi.org/10.60051/medbel.1301224>
- Konukçu, E. (1991). "Bâbür". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 4, s. 395-396.
- Köprülü, F. (1943). "Bâbür". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 2, s. 180-187.
- Kuş Büyüktaş, C. (2018). "Bâbür Şâh'ın Varlık Mücadelesi ve Hükümdarlık Döneminde Sığındığı Kur'an Ayetleri". *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi* 2 (2), s. 145-168.
- Pala, İ. (2012). *Şiirler Şairler Meclisler*. 5. baskı, Kapı Yayınları.
- Pırlanta, İ. (2016). "Bâbür Şâh'ın Hayatı ve Kişiliği". *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10 (10), s. 215-245.
- Steel, F. A. (2017). *Bâbür Şâh*. çev. İlhan Yıldız. Cümle Yayınları.
- Türkçe Sözlük*. TDK Yayınları. <https://sozluk.gov.tr/> (21.06.2024)
- Yücel, B. (2024). "Bâbür". *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*.. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/babur-gazi-zahiruddin-muhammed> (11.04.2024)
- Yücel, B. (1995). *Bâbür Divâm*. AKM Yayınları.
- Yürük, E. (2018). "Gelişen Teknoloji, Değişen Savaş: Babür Şâh'ın Hindistan'daki Savaşlarında Ateşli Silahların Rolü". *History Studies* 10 (5), s. 269-283.